

SỨ MẠNG GIÁO DỤC - ĐÀO TẠO TRƯỚC YÊU CẦU ĐẨY MẠNH CÔNG NGHIỆP HÓA, HIỆN ĐẠI HÓA ĐẤT NƯỚC TRONG BỐI CẢNH HỘI NHẬP QUỐC TẾ SÂU RỘNG

NGUYỄN THỊ BÌNH *

Trong giáo dục - đào tạo cũng như trong một số lĩnh vực về kinh tế - xã hội, nhiều người nhận xét tư duy của chúng ta hiện nay chưa đổi mới kịp với tình hình đã có nhiều chuyển biến. Do đó, các chủ trương, chính sách của chúng ta chưa đáp ứng được yêu cầu cấp bách của công cuộc phát triển đất nước và hội nhập quốc tế...

Giáo dục đã hoàn thành xuất sắc nhiệm vụ trong thời kỳ đấu tranh giành độc lập, thống nhất Tổ quốc

Trong một thời gian dài, nhiệm vụ của nhân dân ta là đấu tranh để giải phóng đất nước, giành độc lập và thống nhất Tổ quốc. Mục tiêu của giáo dục là xây dựng những con người yêu nước, có trình độ văn hóa, sẵn sàng chiến đấu theo lý tưởng của Bác Hồ "Không gì quý hơn độc lập, tự do". Với lòng khát khao cháy bỏng về một nước Việt Nam mà người Việt Nam làm chủ, có thể lựa chọn con đường phát triển của mình, đem lại cuộc sống ấm no cho mọi người, toàn dân ta và trước hết là tầng lớp thanh niên đã lao vào cuộc chiến đấu, đồng thời cũng lao vào đấu tranh chống giặc đói - ý thức rằng một dân tộc đói là một dân tộc yếu. Vì vậy, mặc dù chiến tranh kéo dài, ác liệt, nhưng sự nghiệp giáo dục không ngừng phát triển. Nhờ đó nhân dân ta có

điều kiện nắm bắt những chủ trương, chính sách của Đảng, Nhà nước; chúng ta có "những anh bộ đội tú tài" biết sử dụng vũ khí hiện đại, biết thực hiện những kế hoạch tác chiến chính quy. Bên cạnh đó, một điều may mắn là nhân dân ta lại có một đội ngũ cán bộ lãnh đạo xuất sắc, không những về khoa học chính trị, quân sự, mà cả về những kiến thức khoa học khác... Họ đã dẫn dắt cuộc chiến đấu của nhân dân ta đi từ thắng lợi này đến thắng lợi khác, và cuối cùng chúng ta đã có một nước Việt Nam hòa bình, độc lập, thống nhất và đang phát triển như ngày nay, với vị thế ngày càng cao trên trường quốc tế.

Giáo dục - đào tạo trong thời kỳ đó đã hoàn thành xuất sắc nhiệm vụ của mình. Tất nhiên, không ai có thể nói là không có những điều, những việc mà nhìn lại có thể phê phán và có

* Nguyên Phó Chủ tịch nước, Chủ tịch Quỹ Hòa bình và Phát triển Việt Nam

thể làm tốt hơn... Nhưng cơ bản giáo dục - đào tạo đã làm tròn sứ mạng vẻ vang của nó.

Mục tiêu giáo dục trong giai đoạn mới

Sau khi nhân dân ta giành thắng lợi trong cuộc đấu tranh giải phóng dân tộc, thành lập nước Việt Nam dân chủ cộng hòa (nay là nước Cộng hòa xã hội chủ nghĩa Việt Nam), giang sơn về một mối, nhân dân ta bước vào giai đoạn mới của sự nghiệp cách mạng. Đó là xây dựng và phát triển đất nước, không những độc lập về chính trị mà còn phải độc lập về kinh tế, có đủ thế lực để giữ vững chủ quyền quốc gia, từng bước đi lên con đường Chủ nghĩa xã hội. Từ một nước nghèo, bị chiến tranh tàn phá, bây giờ phải đuổi kịp các nước trong khu vực và thế giới, thực sự là nhiệm vụ rất khó khăn, nặng nề. Hơn nữa, chúng ta phải tiến hành nhiệm vụ này trong bối cảnh quốc tế đang đẩy mạnh toàn cầu hóa, nước ta bước vào hội nhập quốc tế sâu rộng, sự cạnh tranh giữa các quốc gia để tồn tại và phát triển là hết sức quyết liệt, nhiệm vụ đó ngày càng phức tạp và đầy thách thức.

Trong hơn 20 năm đổi mới, từ các cấp lãnh đạo đến mọi tầng lớp nhân dân, đã có những cố gắng to lớn, vượt qua bao thử thách và giành được những thành tựu đáng kể về kinh tế - xã hội. Nhưng càng ngày chúng ta càng thấy bộc lộ nhiều yếu kém trong quản lý kinh tế, quản lý xã hội, đặc biệt nguồn nhân lực của chúng ta không đáp ứng được về số lượng và nhất là về chất lượng trong nhiều lĩnh vực kinh tế - xã hội. Nguyên nhân vì sao?

Theo tôi, bước vào giai đoạn cách mạng mới, có thể chúng ta chưa nhận thức đầy đủ yêu cầu của nhiệm vụ mới, chưa thấy đủ đặc điểm tình hình trong nước và thế giới đã khác trước, chưa lường hết xu thế vận động nhanh chóng và phức tạp của nó, để xây dựng tầm nhìn chiến lược, không ngừng bổ sung và hoàn thiện quan điểm chỉ đạo, chuẩn bị tốt về tư tưởng, chính trị cho nhân dân, và tổ chức thực hiện một cách thực chất những hoạt động quan trọng của đất nước.

Vấn đề chiến lược con người, xây dựng nguồn nhân lực để đáp ứng yêu cầu đẩy mạnh công nghiệp hóa, hiện đại hóa đất nước, làm cho dân giàu, nước mạnh, xã hội công bằng, dân chủ, văn minh phải là nhiệm vụ ưu tiên hàng đầu. Nhưng chúng ta đã không quan tâm đúng mức, và trong thực hiện đã quên mất lời dặn của Bác Hồ: chủ trương 1, thì biện pháp phải 10, quyết tâm phải 100.

Để giải quyết thành công nhiệm vụ xây dựng đất nước theo những mục tiêu to lớn mà các đại hội của Đảng đã đề ra, chúng ta phải phát huy cao độ truyền thống yêu nước và đoàn kết dân tộc, đồng thời chúng ta rất cần trí tuệ khoa học và bản lĩnh chính trị vững vàng. Do đó yếu tố quyết định hơn bao giờ hết là con người, con người được giáo dục, đào tạo công phu để trở thành những công dân tự chủ, có nhân cách, có năng lực nghề nghiệp. Đó là nguồn nhân lực mà đất nước đang cần.

Trong nhiều nghị quyết của Đảng, văn bản của Nhà nước, đều đề cập đến vai trò, sứ mệnh và mục tiêu giáo dục trong giai đoạn mới. Đặc biệt quan trọng là quan điểm chỉ đạo đã được nêu lên từ Hội nghị Trung ương 4 (khóa VII), cách đây tròn 15 năm: "Cùng với khoa học và công nghệ, giáo dục và đào tạo là quốc sách hàng đầu. Đó là một động lực thúc đẩy và là một điều kiện cơ bản bảo đảm việc thực hiện những mục tiêu kinh tế - xã hội, xây dựng và bảo vệ đất nước". Đây là cách đặt vấn đề hoàn toàn chính xác và đúng đắn, nhưng rất tiếc là quan điểm chiến lược quan trọng này không được cụ thể hóa, quán triệt và trở thành những chủ trương hành động có hệ thống. Đi đôi với phát triển kinh tế, đáng lý ra chúng ta phải nghĩ ngay, nghĩ thấu đáo đến nguồn nhân lực phục vụ cho phát triển kinh tế vì giáo dục - đào tạo không chỉ là vấn đề phúc lợi xã hội, mà còn là yếu tố hết sức quan trọng - thậm chí đang được coi là một trong những nhân tố quyết định trong phát triển kinh tế - xã hội. Trong bước chuyển của thời đại ngày nay sang nền kinh tế tri thức, giáo dục - đào tạo và khoa học công nghệ đã ngày càng trở thành yếu tố trực tiếp của lực lượng sản xuất hiện đại. Giáo dục - đào tạo không những là

động lực của sự phát triển kinh tế - xã hội mà còn là một trong những cột đỡ chính của kinh tế - xã hội. Cột đỡ này yếu thì đừng nói gì đến sự phát triển nhanh và bền vững của đất nước. Hơn nữa, nếu nói đến định hướng xã hội chủ nghĩa của chế độ chính trị của chúng ta, giáo dục còn có ý nghĩa hết sức to lớn trong việc hình thành lý tưởng, đạo đức, nhân cách của con người Việt Nam, của thế hệ tương lai vì một xã hội tiến bộ, văn minh mà chúng ta mong muốn xây dựng.

Khó khăn, thách thức đang đặt ra

Về thực trạng tình hình giáo dục - đào tạo Việt Nam hiện nay, đã có sự đánh giá chính thức của Đảng, Chính phủ, Bộ Giáo dục và Đào tạo và cả dư luận xã hội. Có thể tóm lại như sau: giáo dục - đào tạo của chúng ta đang có những yếu kém trầm trọng ở mọi cấp học và trình độ đào tạo, đặc biệt ở giáo dục nghề nghiệp và đại học. Chúng ta chưa bằng lòng với trình độ dân trí của chúng ta để xây dựng xã hội công bằng, giàu mạnh, dân chủ, văn minh. Nguồn nhân lực được tạo ra, về quy mô, cơ cấu và chất lượng, nhìn chung không đáp ứng yêu cầu phát triển kinh tế - xã hội của đất nước. Nếu nói đến mục tiêu cao hơn mà Đại hội X của Đảng đã đề ra là đẩy mạnh công nghiệp hóa, hiện đại hóa gắn với phát triển kinh tế tri thức để đến năm 2020, Việt Nam cơ bản trở thành một nước công nghiệp theo hướng hiện đại. Nếu nói đến sự cạnh tranh quốc tế trong đó có cạnh tranh về giáo dục và nguồn nhân lực trong tiến trình toàn cầu hóa, thì tình trạng bất cập đó càng lớn hơn và gay gắt hơn rất nhiều.

Trong mấy năm qua, theo sự chỉ đạo của Chính phủ, Bộ Giáo dục và Đào tạo đã tiến hành một số đề án về đổi mới giáo dục như đổi mới chương trình phổ thông và sách giáo khoa, thực hiện phổ cập giáo dục trung học cơ sở, triển khai đề án đổi mới giáo dục đại học và đã có một số chủ trương đổi mới về quản lý v.v.. Tuy các chủ trương này đã tạo ra một số chuyển biến nhất định, nhưng có thể nói nó không đủ sức xoay chuyển tình hình.

Điều đáng quan tâm là trong vòng hai thập kỷ gần đây, ở hầu hết mọi quốc gia trên thế giới, tuy không mấy quốc gia nêu lên khẩu hiệu: "Phát triển giáo dục là quốc sách hàng đầu", nhưng chính sách và giải pháp phát triển giáo dục ở cả tầm vĩ mô và vi mô đều gia tăng mạnh mẽ và thực chất. Đó là do tác động của ba nhân tố mang tính chất toàn cầu là tiến trình toàn cầu hóa, sự hình thành nền kinh tế tri thức và bước phát triển vượt bậc của công nghệ thông tin và truyền thông. Ở hàng loạt nước trên thế giới, trước hết là ở chính các nước có nền giáo dục tiên tiến, các nhà hoạch định chính sách đã và đang triển khai các chương trình cải cách giáo dục rộng lớn để có nguồn nhân lực mới đủ sức đáp ứng các đòi hỏi mới của sự phát triển đất nước và sự cạnh tranh quốc tế. Có thể nói thế giới đang trong một tiến trình cải cách giáo dục mang tính toàn cầu.

Trước hiện trạng giáo dục Việt Nam như phân tích ở trên, chúng ta không thể chậm trễ hơn nữa, mà phải nỗ lực vượt bậc nhằm khắc phục những yếu kém hiện nay và tiến lên đuổi kịp những nước xung quanh trong một thời gian nhất định.

Khắc phục tình trạng "tụt hậu" của đất nước, phải bắt đầu từ khắc phục tụt hậu trong giáo dục - đào tạo. Thực tiễn hằng ngày, hằng giờ về những khó khăn, sút kém, hiện tượng tiêu cực khó đẩy lùi trong kinh tế - văn hóa - xã hội đang cảnh báo chúng ta.

Những giải pháp cơ bản

Để thực hiện được nhiệm vụ này, trước hết Đảng, Nhà nước và toàn dân ta phải thống nhất nhận thức về vai trò, vị trí cực kỳ quan trọng của giáo dục - đào tạo trong toàn bộ sự nghiệp xây dựng đất nước, và phải có một quyết tâm thật cao để thực hiện cho bằng được quan điểm của Đảng: giáo dục - đào tạo là quốc sách hàng đầu.

Trước mắt, cần nhận thức rõ một số vấn đề cơ bản hiện nay của giáo dục.

Giáo dục - đào tạo là lĩnh vực mang tính chính trị - xã hội sâu sắc. Mục tiêu giáo dục của chúng ta không những nhằm đào tạo ra nguồn

nhân lực có chất lượng về chuyên môn, nghề nghiệp, mà trước hết là đào tạo lớp người "kế tục sự nghiệp cách mạng của ông cha, trung thành với lý tưởng độc lập dân tộc và chủ nghĩa xã hội".

Quan triệt tư tưởng Hồ Chí Minh vì một nền giáo dục của dân, do dân và vì dân, giáo dục nước ta là một quyền cơ bản của dân, quyền được học hành. Đó là lợi ích công mà Nhà nước ta cũng như nhiều nhà nước văn minh trên thế giới, có trách nhiệm củng cố và phát triển không ngừng.

Do đó, Nhà nước phải đóng vai trò chủ đạo trong việc cung ứng và quản lý giáo dục. Đặc biệt đối với giáo dục phổ thông là cấp học cơ sở, là cấp hình thành nhân cách công dân. Nhà nước phải bảo đảm thực hiện công bằng xã hội, tạo cơ hội học tập cho mọi người, quan tâm đến vùng dân tộc, vùng sâu, vùng xa. Không thể xem giáo dục là dịch vụ thương mại như các dịch vụ khác.

Tuy nhiên, trong kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa và chủ động trong hội nhập quốc tế, thực thi cam kết với WTO, chúng ta chấp nhận cơ chế thị trường trong một số lĩnh vực như giáo dục nghề nghiệp, giáo dục đại học, giáo dục thường xuyên. Ở đây có sự liên kết hợp tác, thu hút đầu tư nước ngoài, để nâng cao chất lượng và hiệu quả đào tạo nhân lực cho đất nước.

Cùng với việc nhận thức lại tính chất của giáo dục như trên, là việc nhận thức lại rất nhiều vấn đề khác, từ những vấn đề cơ bản như mục tiêu giáo dục, cơ cấu hệ thống, đầu tư cho giáo dục, xã hội hóa giáo dục, phát huy nội lực để phát triển giáo dục đến những vấn đề cụ thể như cổ phần hóa trường công lập, tăng học phí, đại chúng hóa giáo dục đại học..., vấn đề quản lý trong giáo dục ở mọi cấp đang cần được xem xét lại và thực sự cần được đổi mới. Điều quan trọng hơn cả là không thể loay hoay giải quyết từng vấn đề, từng mảng việc như hiện nay mà phải có cách tiếp cận tổng thể, toàn hệ thống, tiến hành một cuộc cải cách giáo dục cơ bản và toàn diện.

Cải cách giáo dục phải đưa đến cho đất nước một nền giáo dục quốc dân thực sự có chất lượng, mang tính nhân dân, dân tộc, khoa học và

hiện đại. Nó phải có tầm nhìn mang khát vọng đột phá của đất nước, vạch ra được chiến lược phát triển giáo dục - đào tạo trong một thời gian dài, với những bước đi phù hợp, và với những chủ trương, chính sách lớn để bảo đảm thực hiện chiến lược đó.

Cải cách giáo dục phải hướng cho giáo dục - đào tạo bảo đảm thực hiện những quan điểm về tính chất, mục tiêu và nguyên lý giáo dục của Đảng; cụ thể hóa những phẩm chất và năng lực mới mà đất nước kỳ vọng ở học sinh, sinh viên trong giai đoạn mới; hướng tới một hệ thống giáo dục mở, đáp ứng nhu cầu học tập của mọi người dân, mà trước hết là thế hệ trẻ; xây dựng xã hội học tập, đáp ứng kịp thời yêu cầu nguồn nhân lực có chất lượng cần thiết để phát triển đất nước.

Đây là một công việc lớn, khó, nhưng không thể không làm, mà phải làm khẩn trương, tích cực, vững chắc và có hiệu quả.

Vì vậy Đảng, Nhà nước cần có một sự chỉ đạo tập trung, sát sao. Công cuộc cải cách giáo dục là một việc lớn lao, liên quan đến các mặt hoạt động của đất nước. Tất cả các tổ chức, hệ thống chính trị của Đảng, các ngành của Nhà nước đều có trách nhiệm; đặc biệt đối với ngành giáo dục - đào tạo - là ngành trực tiếp thực hiện nhiệm vụ - cần được tăng cường về các mặt từ nhân sự đến tài chính, từ công tác nghiên cứu đến công tác quản lý điều hành...

Một vấn đề quan trọng nữa phải quan tâm là công tác tuyên truyền giáo dục trong nhân dân để có sự đồng thuận xã hội rộng rãi về mọi chủ trương, chính sách của Đảng, Nhà nước. Chúng ta cần nhận thức rằng, trong bối cảnh đất nước hội nhập quốc tế sâu rộng, dù có tranh thủ được sự hợp tác và đầu tư quốc tế về giáo dục, học tập được kinh nghiệm của các nước, thì chúng ta vẫn phải tâm niệm: vấn đề giáo dục của Việt Nam chỉ có thể do chúng ta giải quyết bằng nỗ lực và trí tuệ Việt Nam. Bằng phát huy nội lực là chính, nhân dân ta dưới sự lãnh đạo của Đảng và quản lý của Nhà nước nhất định sẽ thực hiện thắng lợi sự nghiệp giáo dục - sự nghiệp có ảnh hưởng quan trọng đến vận mệnh đất nước, tương lai dân tộc. □